

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

Л.О.Зашкільняк (Львів)

ІІІ КОНГРЕС ПОЛЬСЬКИХ ІСТОРИКІВ СЕЛА Й СЕЛЯНСЬКОГО РУХУ

Після тривалої перерви польські історики-аграрники зібралися на свій ІІІ конгрес у м. Пултуск, неподалік від Варшави, який пройшов 4–6 вересня 2006 р. на базі одного з найкращих приватних вищих закладів сучасної Польщі – Вищої гуманітарної школи імені А.Гейштора. Його організаторами стала Вища гуманітарна школа імені А.Гейштора, а також Людове науково-культурне товариство та Музей історії польського людового руху.

Варто згадати, що традиції самостійного селянського (людового) руху в Польщі сягають 1895 р., коли у Жешові, що входив до галицької частини Австро-Угорщини, відбувся перший з ізд його діячів і було засновано Народну партію (Стронніцтво людове), що повинна була в парламентській системі Габсбурзької монархії представляти й відстоювати насущні політичні інтереси польських селян. Слід також зазначити, що формування польського аграрного політичного руху проходило в тісній співпраці з українськими радикалами Іваном Франком та Михайлом Павликом, але в останній фазі його кристалізації їхні шляхи розійшлися через намагання людовців підпорядкувати українське селянство ідеї відбудови Речі Посполитої. Проте з того часу польський людовий рух і різноманітні його партії відігравали важливу роль у боротьбі селян за свої демократичні права й модерні суспільні перетворення в дусі ХХ ст. Із того часу рух залишався неодмінним учасником політичного життя Польщі, делегував на вищі державні посади своїх кращих представників (В.Вітоса, М.Ратая, С.Миколайчика та ін.). Не випадково після Другої світової війни його представники намагалися всіма силами зберегти й поширювати демократичні традиції попередніх поколінь, створили діючі донині історичні інституції (Заклад історії людового руху, Музей історії людового руху, Людове науково-культурне товариство й ін.). Політичні інспірації людового руху спонукали дослідників його минулого надавати перевагу політичній та культурній історії села й селянства, а також ролі політичних та громадських організацій різного роду – просвітницьких, кооперативних, культурних, не хетуючи соціально-економічними проблемами.

І конгрес польських істориків-аграрників відбувся 1995 р. в Жешові на честь сотої річниці його виникнення в нових умовах трансформації країни від тоталітарного до демократичного устрою. ІІ конгрес пройшов 1996 р. в Любліні й після цього вони тривалий час не скликалися. Це не означало, що вчені припинили свою діяльність. Навпаки, наукові установи та окремі дослідники публікували численні документальні збірники, монографії, статті, видавали «Річник історії людового руху» й інші періодичні видання.

ІІІ конгрес у Пултуску став своєрідним переглядом зробленого за минулі десять років. Крім цього, не останню роль відіграв також той факт, що умови розвитку сучасного людового руху і його провідної політичної сили – Польської народної партії (Польського стронніцтва людового) – вимагають зіставлення традицій минулого з новими викликами часу та визначення відповідних політичних орієнтирів на майбутнє.

У роботі конгресу взяли участь понад 150 учених із багатьох дослідницьких осередків Польщі, а також представники історичної науки інших країн – Білорусі, Росії, Румунії, Угорщини, України, Хорватії. Окрім пленарних засідань, учені працювали в трьох секціях: «Народження й розвиток селянського руху в Європі (до 1939 р.)», «Селянський рух в поділеній Європі (1939–1989)» та «Сучасні аграрні політичні рухи в Європі». Як видно з назв секцій, організатори надавали особливого значення порівняльним аспектам стану й змін села й селянства в Польщі в новий і новітній час. Середньовічна й ранньомодерна проблематика залишилася за рамками конгресу, підкреслюючи тим самим наміри його організаторів зосередити увагу на модернізаційних процесах на селі та їх соціальних, політичних і культурних наслідках. Напевно, так сталося не випадково, оскільки саме ці процеси спричинили й продовжують спричиняти глибокі соціально-економічні, політичні та культурно-свідомісні зміни, що руйнують традиційну структуру села й менталітет його мешканців. Глобальні проблеми, серед яких не останнє місце посідають проблеми екології та демографії, що з ними стикаються не тільки розвинуті, а й усі країни світу, часто прямо пов'язані із селом, сільсь-

ким населенням і сільськогосподарським виробництвом. Найбільший інтерес учасників конгресу зі зрозумілих причин привернули питання трансформації села та аграрного сектора в країнах Центрально-Східної Європи, де вони мали свою історичну специфіку в порівнянні із західноєвропейськими.

Не маючи змоги охопити велику кількість розглянутих на конгресі проблем, звернемо увагу на ті з них, котрі видаються найбільш цікавими.

Пленарні доповіді задали тон наступному обговоренню порушених питань на секційних засіданнях. Так, *А.Косескі* (Пултуск) проаналізував процеси динаміки сільського населення в країнах Центрально-Східної Європи в ХХ ст., зазначивши, що вони належали до периферії капіталістичного світу й тому селяни становили тут досить вагому частку населення впродовж усього століття, яка навіть сьогодні залишається значно вищою, ніж у західних країнах. *А.Лех* (Лодзь) у своєму виступі охарактеризував зародження та зміни ідеології аграризму в країнах регіону в першій половині ХХ ст., зауваживши, що вона відіграла певну роль у демократизації тогочасних суспільств, але не витримала змагань із потужними ідеологіями комунізму й нацизму. *Я.Яхимек* (Люблін) зупинився на історії людського руху в Польщі, його спробах утвердити «третій шлях» для розвитку периферійних суспільств регіону. На думку доповідача, сучасні селянські політичні партії стоять перед обличчям розробки нової ідеологічної доктрини людського руху – «неоаграризму», яка б могла дати адекватну відповідь на глобальні світові виклики й забезпечити розвиток села в умовах швидких соціальних та технологічних змін. Щоправда, запропоновані ним основні положення нової доктрини мало чим відрізняються від ліберальної моделі. Пленарні доповіді були пройняті певною тривогою за майбутнє села й селянства, долі їхніх традицій в умовах швидких технологічних змін.

Порушена на пленарному засіданні тематика найбільш повно розглядалася на засіданнях третьої секції «Сучасні аграрні політичні рухи в Європі». Тут превалювали три тематичні блоки. Перша група доповідей торкалася проблем історії польського людського руху та його участі в політичному житті країни, у процесі демократичних перетворень після 1989 р. (*Я.Гітрук, Є.Яцкович, С.Домбровський, С.Пастушка, Е.Май, Г.Нець* та ін.). Було відзначено, що у зв'язку з «вмонтованістю» селянського руху в систему соціалістичних відносин ПНР демократична трансформація проходила в ньому досить повільно й болісно. Водночас унаслідок певного дистанціювання та автономії від правлячої комуністичної партії йому вдавалося зберігати й поширювати свої традиції й у період комуністичного режиму. Після 1989 р. він пережив період значної диференціації під впливом як ліберальних, так і радикальних поглядів, наслідком чого було виникнення двох провідних політичних сил – Польської людської партії (*В.Павляк*) та селянської спілки «Самооборона» (*А.Леннер*), які представляють відповідно ліберальну й радикальну течії селянського руху.

Другий блок доповідей секції був присвячений культурно-освітнім традиціям польського й міжнародного селянського руху. Найбільший інтерес викликали доповіді *Л.Тураса* (Варшава), *З.Качур-Єнджицької* (Варшава), *З.Хири-Роліч* (Седльце) та інших щодо ролі просвітницької діяльності селянських громадських організацій, зокрема Товариства народних університетів.

Третя група тем була пов'язана з аграрними рухами в країнах Центральної й Східної Європи. Цікаві статистичні дані та порівняння щодо селянських політичних партій у державах регіону навів *Е.Ольшевський* (Люблін), відзначивши особливості їх відродження в країнах колишнього СРСР. Усі вони представляли собою креативи колишньої партійної номенклатури й чиновництва. Цей висновок на прикладі сучасної Росії, де не було глибоких традицій селянського політичного руху, підтвердив *Г.Матвеев* (Москва). *А.Коменди* (Будапешт) подала картину сучасного розвитку й впливів селянських партій в Угорщині, наголосивши, що перші роки демократичної перебудови принесли значний успіх Незалежній партії дрібних власників. Проте в подальшому вона розкололася на кілька угруповань та поступово втрачає політичні впливи. *Б.Хмелєвська* (Варшава) навела цікавий статистичний матеріал щодо стану сільського господарства в європейських країнах з особливим наголосом на державах Центральної й Східної Європи. З її виступу виходило, що на Сході Європи процеси модернізації аграрного сектора ще не завершилися й це ставить країни регіону в залежність від технологічної та фінансової допомоги з боку розвинутих країн. Питання про вивчення аграрної проблематики в сучасній Україні висвітлив у доповіді на секції *Л.Зашикільняк* (Львів), наголосивши на тому, що тільки в останні десять років вона починає відроджуватися після застою радянського часу, свідченням чого є виникнення Товариства істориків-аграрників (Черкаси), видання часопису «Український селянин» і поява першого тому праці «Історія українського селянства» (2006), підготовленої вченими Інституту історії України НАНУ (за редакцією В.Смолія).

Чимало цікавих доповідей було проголошено під час роботи першої й другої секцій конгресу. У першій розглядалися питання взаємин людського руху з іншими польськими політичними партіями та міжнародними організаціями (*Ю.Р.Шафлік, А.Індрацик, М.Сліва, Г.Цимек, Я.Собчак, М.Пішньосло, М.Беднажек-Лібера, А.Кордович*), міграції польського селянства наприкінці ХІХ і в ХХ ст. (*Я.Щепанський, Є.Мазурек*). Окремим великим блоком було заслухано доповіді про формування та розвиток селянського руху в Чехії (*Р.Турковський, М.Подставський*), Болгарії (*А.Косескі, М.Танти*), Хорватії (*С.Леєк, І.Шюте, В.Кухаренка*), Білорусі (*І.Грибко, Л.Козік*), Словаччині (*Я.Конєфал*), Німеччині (*В.Стемнінський*), скандинавських країнах (*Г.Шельонґовска*), Ірландії (*І.Русінова*), Іспа-

нії (З.Якубовська). Г.Стронський (Тернопіль) виголосив доповідь про репресії проти польських селян в Україні у 20–30-х рр.

Робота другої секції була присвячена переважно змалюванню становища селян і селянських рухів у період Другої світової війни та комуністичного режиму. К.Пишибиш (Варшава) зупинився на позиції польських селян у ті роки, П.Матусак (Седльце) наголосив на їх масовій участі у русі Опору європейських країн. Низка доповідей висвітлила ставлення польських селян до подій війни, воюючих таборів, політичних партій, їхніх програм (М.Адамчик, Г.Слабек, Б.Новак, П.Вечоркевич, Я.Піотровський та ін.). Чимало виступів було присвячено ролі селян у післявоєнному розвитку Польщі (А.Мешковський, Т.Борута, Б.Якубовська, Я.Врона, М.Шумило та ін.), міжнародним зв'язкам і взаєминам польських людовців із селянськими партіями в інших країнах (Н.Пристуна, А.Добронський), репресіям проти селянства в Польщі й інших країнах радянського блоку в роки колективізації сільського господарства (В.Важневський, М.Надольський, Ф.Грицюк), розвитку польського людового руху в еміграції (Р.Турковський, Д.Кваніш).

Обговорення доповідей та дискусії навколо окремих проблем у секціях конгресу продемонструвало загалом підвищення інтересу істориків до минулого й сучасного села та селянства. Цей інтерес стимулюється проблемами, що з ними зіштовхується як польське, так і центрально- та східноєвропейське сільське господарство в ході інтеграції у світовий ринок, а також суперечливістю оцінок минулого села, передусім у часи так званого «соціалістичного будівництва». Сьогодні дослідникам краще зрозуміло, що процес модернізації села є неминучим, але його способи й наслідки не є однозначними. Технологічні здобутки йдуть поряд із втратами соціально-культурного плану, нівелюванням цілого пласту традицій і звичаїв. Історична ретроспектива дозволяє уважно стежити за змінами, що відбуваються, визначати їх позитивні та негативні суспільні наслідки. Порівняльний аналіз трансформацій, що відбуваються в селі й сільському господарстві в сучасному світі, дає можливість їх гармонізувати залежно від регіональної та національної специфіки. Історія в даному разі виступає «оком чербера», що застерігає від повторення минулих помилок. Тому історія села й селянства в Польщі та інших європейських країнах, на нашу думку, надалі привертатиме увагу багатьох дослідників.